

Sygn. akt II UK 138/14

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 26 marca 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Romualda Spyt (przewodniczący)
SSN Halina Kiryło (sprawozdawca)
SSN Zbigniew Korzeniowski

w sprawie z wniosku M. B.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w G.
o prawo do renty rodzinnej,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 26 marca 2015 r.,
skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 10 stycznia 2014 r.,

- 1. oddała skargę kasacyjną ;**
- 2. zasądza od Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w G. na rzecz ubezpieczonej M. B. kwotę 120 (sto dwadzieścia) złotych tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym.**

UZASADNIENIE

Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w G. decyzją z 15 października 2012 r. odmówił ubezpieczonej M. B. prawa do renty rodzinnej po zmarłym ojcu od

dnia 1 października 2012 r. argumentują, że wnioskodawczyni ukończyła 25 rok życia będąc na dopiero przedostatnim roku studiów.

Sąd Okręgowy w G. wyrokiem z dnia 8 stycznia 2013 r. zmienił zaskarżoną decyzję i przyznał ubezpieczonej prawo do renty rodzinnej od 1 października 2012 r., a Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 10 stycznia 2014 r. oddalił apelację organu rentowego od powyższego orzeczenia.

Sądy obydwu instancji ustaliły, że M. B., urodzona 2 września 1987 r., miała przyznane prawo do renty rodzinnej po zmarłym ojcu do dnia 30 września 2012 r. Wnioskodawczyni w roku akademickim 2011/2012 była studentką IV roku niestacjonarnych studiów jednolitych magisterskich na kierunku prawo Uniwersytetu [...]. Nie zdała wszystkich egzaminów w sesji letniej, w związku z czym w dniu 11 września 2012 r. powinna była przystąpić do egzaminu poprawkowego. Egzamin ten zdała dopiero w terminie egzaminu warunkowego, to jest w dniu 10 października 2012 r. Zdaniem Sądu Apelacyjnego, istota sporu sprowadza się do stwierdzenia, czy odwołująca się spełnia to kryterium nabycia prawa do renty rodzinnej na dalszy czasookres, jaką w świetle art. 68 ust. 2 ustawy z dnia 17 października 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2013 r., poz. 1440 ze zm.) jest osiągnięcie przez dziecko 25 lat życia będąc na ostatnim roku studiów w szkole wyższej. Kwestią kluczową jest ustalenie znaczenia sformułowania „będąc na ostatnim roku studiów”, a ściślej rzecz ujmując - odpowiedzi wymaga pytanie, kiedy kończy się jeden i rozpoczyna się kolejny rok studiów. Istnienie prawa wnioskodawczyni do renty rodzinnej uzależnione jest bowiem od ustalenia, czy w dniu osiągnięcia wieku 25 lat, czyli w dniu 2 września 2012 r., była ona studentką czwartego czy też piątego (ostatniego) roku studiów na uczelni wyższej. Według postanowień Regulaminu Studiów Uniwersytetu, kolejny rok akademicki rozpoczyna się dla studenta po pozytywnym złożeniu przez niego wszystkich egzaminów i uzyskaniu w indeksie wpisu na ten rok studiów. Zasadą jest, że rok studiów kończy się 30 września, przy czym w indywidualnych przypadkach może on skończyć się wcześniej lub później, na przykład w razie wyrażenia przez dziekana zgody na dokonanie warunkowego wpisu na kolejny rok studiów; wówczas też rozpoczyna się kolejny rok studiów. Terminy egzaminów poprawkowych oraz warunkowych nie

są zależne od czynności podejmowanych przez studenta, lecz wyznaczone są przez władze uczelni. Zgodnie zaś z § 20 ust. 1 Regulaminu Studiów Uniwersytetu, warunkowego zezwolenia na studiowanie w następnym okresie rozliczeniowym udziela dziekan, na wniosek studenta, gdy student nie zaliczy poprzedniego okresu rozliczeniowego. Zezwolenie dziekana jest podstawą wpisu studenta na następny okres rozliczeniowy. A zatem okresem rozliczeniowym jest semestr lub rok akademicki, który trwa od 1 października do 30 września następnego roku. W tym kontekście trafna jest konkluzja, że wnioskodawczyni ukończyła 25 lat w okresie rozliczeniowym odnoszącym się do IV roku studiów i w dniu 1 października 2012 r. posiadała warunkowe zezwolenie na studiowanie w następnym okresie rozliczeniowym, które to prawo, po zdaniu egzaminu warunkowego, zrealizowała. Skoro więc M. B. ukończyła 25 lat w okresie wakacyjnym i w chwili rozpoczęcia roku akademickiego była studentką ostatniego roku studiów, to przysługuje jej prawo do renty rodzinnej za sporny okres.

Powyższy wyrok został zaskarżony skargą kasacyjną organu rentowego. Skargę oparto na podstawie naruszenia przepisów prawa materialnego: art. 68 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, przez uznanie, że ukończenie przez wnioskodawczynię M. B. 25 lat w okresie wakacyjnym i niezaliczenie wszystkich egzaminów z przedostatniego IV roku studiów uprawnia ją do renty rodzinnej od dnia 1 października 2012 r., ponieważ na podstawie uczelnianego Regulaminu Studiów uzyskała warunkowe zezwolenie do wpisu na następny - ostatni rok studiów. Skarżący wniósł o uchylenie w całości zaskarżonego wyroku i rozstrzygnięcie co do istoty sprawy, a także o zasądzenie od wnioskodawczyni kosztów postępowania kasacyjnego.

W uzasadnieniu skargi kasacyjnej podkreślono, że stanowisko prezentowane przez Sądy obu instancji jest sprzeczne z poglądem Sądu Najwyższego wyrażonym w wyroku z dnia 28 października 2003 r. (II UK 138/03, OSNP 2004 nr 15, poz. 271). W uzasadnieniu tego wyroku stwierdzono, że nie spełniła koniecznego warunku, o którym mowa w art. 68 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, osoba, która osiągnęła 25 lat życia w trakcie zdawania egzaminów przedostatniego roku studiów, a dwa ostatnie egzaminy z tego roku studiów zdała już po ukończeniu 25 roku życia. Zaprezentowana przez

Sąd Okręgowy i Sąd Apelacyjny interpretacja art. 68 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych prowadzi do rozszerzenia treści tego przepisu, gdyż przyznaje pierwszeństwo stosowania regulaminów uczelni w konkretnych stanach faktycznych i umożliwia dostosowywanie do ich postanowień regulacji zawartej w przepisie ustawowym, co stanowi naruszenie prawa materialnego przez błędną jego wykładnię i niewłaściwe zastosowanie.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną wnioskodawczyni wniosła o jej oddalenie w całości i zasądzenie od skarżącego kosztów postępowania kasacyjnego, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie zasługuje na uwzględnienie, albowiem chybiony jest zarzut naruszenia prawa materialnego przy ferowaniu zaskarżonego wyroku.

Analizę prawidłowości przedmiotowego rozstrzygnięcia rozpocząć wypada od stwierdzenia, że na gruncie unormowań ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2013 r., poz. 1440 ze zm.; zwana dalej: ustawą o emeryturach i rentach z FUS lub ustawą) prawo do renty zarówno z tytułu niezdolności do pracy, jak i renty rodzinnej, ustawodawca wiąże z podleganiem ubezpieczeniu społecznemu. Powiązanie prawa do renty rodzinnej z ubezpieczeniem społecznym polega na tym, że osoba, po śmierci której powstaje to prawo, musi mieć odpowiednio długi okres ubezpieczenia albo, po osiągnięciu takiego okresu, korzystać ze świadczeń z tego ubezpieczenia - emerytury lub renty (art. 65 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS). Ubezpieczenie społeczne obejmuje także członków rodziny ubezpieczonego, przyznając im prawo do renty rodzinnej w razie śmierci żywiciela. Prawo to obejmuje jednak tylko tych członków rodziny, co do których na zmarłym ciążył ustawowy obowiązek ich utrzymania, a którzy nie mieli możliwości zgłoszenia się do własnego ubezpieczenia. Są to między innymi dzieci zmarłego. Zgodnie bowiem z art. 68 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, dzieci własne, dzieci drugiego małżonka i dzieci przysposobione mają prawo do renty rodzinnej:

1) do ukończenia 16 lat;

2) do ukończenia nauki w szkole, jeżeli przekroczyły 16 lat życia, nie dłużej jednak niż do osiągnięcia 25 lat życia, albo

3) bez względu na wiek, jeżeli stały się całkowicie niezdolne do pracy oraz do samodzielnej egzystencji lub całkowicie niezdolne do pracy w okresie, o którym mowa w pkt 1 lub 2.

Generalnie prawo do renty rodzinnej przysługują zatem tym dzieciom zmarłego żywiciela, które ze względu na wiek lub pobieranie nauki nie mają możliwości wykonywania pracy zarobkowej lub innej działalności stanowiącej tytuł podlegania ubezpieczeniom społecznym. W konsekwencji tego, także prawo do renty rodzinnej bez względu na wiek przysługuje takiemu dziecku całkowicie niezdolnemu do pracy, jak również niezdolnemu do samodzielnej egzystencji, które nie miało możliwości uzyskania prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy, a więc takiemu, które stało się niezdolne do pracy w czasie, gdy nie mogło podlegać ubezpieczeniu społecznemu z powodu wieku lub uczęszczania do szkoły. Intencją ustawodawcy było powiązanie wymienionej w art. 68 ust. 1 ustawy granicy wieku zachowania uprawnień do renty rodzinnej (16 lat) z najniższym wiekiem, od którego w świetle art. 190 § 2 k.p. wolno młodzieży podejmować zatrudnienie w charakterze pracownika młodocianego. Celem tego unormowania jest więc zapewnienie środków finansowych młodej osobie do dnia, gdy może ona już samodzielnie zarabiać na swoje utrzymanie, jeżeli nie zamierza uzyskać wyższych kwalifikacji zawodowych w drodze nauki w szkole. W sytuacji kontynuowania nauki po ukończeniu 16 roku życia (co jest powszechne), osobie takiej przysługuje prawo do dalszej wypłaty renty rodzinnej aż do ukończenia nauki, nie dłużej niż do osiągnięcia 25 lat życia.

Z woli ustawodawcy, z dniem ukończenia granicy wiekowej 25 lat, prawo do renty rodzinnej ustaje bez względu na okres, jaki pozostał do zakończenia nauki w szkole, jeżeli jest ona odbywana w szkole niebędącej szkołą wyższą. Jedyne wyjątek w tym zakresie ustanowiony został w art. 68 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach z FUS. W myśl tego przepisu, jeżeli dziecko osiągnęło 25 lat życia, będąc na ostatnim roku studiów w szkole wyższej, prawo do renty rodzinnej przedłuża się do zakończenia tego roku studiów. Hipotezą omawianej normy prawnej objęte są jednak tylko osoby odbywające studia w szkole wyższej (wyrok Sądu Najwyższego

z dnia 3 marca 2011 r., II UK 303/10, OSNP 2012 nr 7-8, poz. 98), w tym studia na zagranicznych uczelniach (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 grudnia 2010 r., III UK 50/10, OSNP 2012 nr 3-4, poz. 49) oraz studia doktorancie prowadzone przez Polską Akademię Nauk (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 października 2006 r., II UK 73/06, OSNP 2007 nr 21-22, poz. 205). Najwięcej kontrowersji budzi przy tym ustalenie znaczenia użytego w tym przepisie zwrotu „będąc na ostatnim roku studiów”. Ustawa nie zawiera jakiegokolwiek definicji tego pojęcia, ani nie odsyła w tym zakresie do przepisów innych aktów prawnych. Odpowiedzi na pytanie o istotę powyższego sformułowania nie daje też ani dawna ustawa z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym (Dz.U. Nr 65, poz. 385 ze zm.) ani obecnie obowiązująca ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym (jednolity tekst: Dz.U. z 2012 r., poz. 572 ze zm.). Art. 144 ust. 1 pierwszej z wymienionych ustaw oraz art. 161 ust. 1 drugiej zawierają jednak upoważnienie dla senatu uczelni do uchwalania regulaminu studiów, którego przedmiotem, stosownie do art. 160 ust. 1 Prawa o szkolnictwie wyższym, powinna być organizacja i tok studiów, a w ich ramach - określenie liczby lat i semestrów studiów oraz dat ich rozpoczęcia i zakończenia. W judykaturze przyjmuje się zatem, że określenie ostatniego roku studiów następuje na podstawie regulaminu uczelni, a studentem ostatniego roku studiów jest osoba legitymując się stosownym wpisem na ten rok (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 28 października 2003 r., II UK 138/03, OSNP 2004 nr 15, poz. 271; z dnia 19 kwietnia 2006 r., II UK 134/05, LEX nr 1001297; z dnia 20 kwietnia 2006 r., I UK 265/05, Prawo Pracy 2006 nr 7 - 8, s. 53 i z dnia 8 sierpnia 2007 r., II UK 1/07, OSNP 2008 nr 19 - 20, poz. 295 z glosą krytyczną A. Wypych - Żywickiej OSP 2009 nr 3, poz. 27). Zauważa się, że wprowadzenie regulaminu studiów nie ma charakteru normatywnego i nie należy do konstytucyjnie określonych źródeł prawa (art. 87 Konstytucji RP), to jednak musi być uznany za akt prawny konkretyzujący i uściślający znaczenie sformułowania „ostatni rok studiów w szkole wyższej”, zamieszczonego w art. 68 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach z FUS. W związku z tym ustalenie, kiedy dziecko pobierające rentę rodzinną było na ostatnim roku studiów w rozumieniu tego przepisu, następuje na podstawie wpisu na ostatni rok studiów, dokonanego w oparciu o regulamin obowiązujący uczelnię. W regulaminie określa się również indywidualny

tok studiów, w którym daty rozpoczęcia i ukończenia poszczególnych semestrów i lat studiów nie muszą zbiegać się z datami obowiązującymi ogół studentów. W każdym wypadku regulamin uczelni decyduje o tym, na którym roku studiów kształci się student.

Podjmując próbę dekodowania normy prawnej zawartej w art. 68 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach z FUS trzeba jednak mieć na uwadze językowy kontekst całej regulacji tego artykułu. Warto zauważyć, że w komentowanym przepisie ustawodawca nie posłużył się określeniem „dziecko posiadające wpis na ostatni rok studiów” ani „będące studentem ostatniego roku studiów”. Wydaje się więc, że formalny status ubezpieczonego jako studenta ostatniego roku studiów nie przesądza jeszcze o zachowaniu przez dziecko prawa do renty rodzinnej po ukończeniu przez nie 25 roku życia. Analiza treści unormowań art. 68 ust. 1 i ust. 2 ustawy prowadzi do wniosku, iż decydujące znaczenie dla przesunięcia wiekowych granic uprawnienia dziecka do przedmiotowego świadczenia jest fakt pobierania nauki. Zatem tak jak umieszczenie na liście uczniów lub studentów szkoły nie przesądza o zachowaniu przez dziecko prawa do renty rodzinnej po ukończeniu 16-tego roku życia, jeśli mimo legitymowania się stosownym wpisem faktycznie nie realizuje ono obowiązku szkolnego, tak również możliwość przedłużenia wypłaty świadczenia rentowego po osiągnięciu przez uprawnionego wieku 25 lat uzależniona jest nie tyle od formalnego wpisu na listę studentów ostatniego roku studiów w szkole wyższej ile od rzeczywistego studiowania na tymże roku. Sam wpis na kolejny rok studiów ma charakter techniczny, porządkujący i ułatwiający prowadzenie statystyki związanej z procesem nauczania w szkole wyższej. Zgodnie z postanowieniami regulaminów wyższych uczelni, zasadniczo uzyskanie wpisu na kolejny rok studiów następuje po zakończeniu poprzedniego roku studiów, a więc po zaliczeniu przedmiotów objętych programem nauczania na tymże roku. Wpis na dany rok studiów stanowi nie tylko potwierdzenie rozliczenia poprzedniego roku akademickiego (uzyskania zaliczeń i zdania egzaminów w semestrze letnim tegoż roku), ale jest także podstawą uczestnictwa w zajęciach w kolejnym roku akademickim. Opisaną sytuację należy uznać za standardową. Istnieją jednak wyjątki od niej. Dotyczące one z jednej strony osób korzystających z indywidualnego toku studiów, które posiadając wpis na dany rok studiów, decyzją

właściwego organu uczelni uzyskują zgodę na uczestniczenie w zajęciach i zdawanie egzaminów z kolejnego roku, z drugiej zaś strony – osób, które mimo niezaliczenia w terminie wszystkich egzaminów z przedmiotów objętych planem nauczania na danym roku studiów, za zgodą władz uczelni uzyskują warunkowy wpis na kolejny rok studiów, będąc zobligowanymi do zdania brakujących egzaminów w dodatkowo wyznaczonych terminach. Są to właśnie klasyczne przykłady niepokrywania się dat rozpoczęcia i zakończenia poszczególnych semestrów i lat studiów z obowiązującymi ogół studentów uczelni.

Z ostatnią z wymienionych wyżej sytuacji mamy do czynienia w rozpoznawanej sprawie. W myśl § 12 ust. 1 i 2 Regulaminu Studiów Uniwersytetu, okresem rozliczeniowym, zgodnie z uchwałą rady wydziału, jest semestr lub rok akademicki, trwający – zgodnie z § 7 Regulaminu – od dnia 1 października do dnia 30 września następnego roku kalendarzowego. Student, który spełnił wymagania przewidziane w planie studiów dla danego okresu rozliczeniowego (uzyskał wymagane zaliczenia, złożył z oceną pozytywną wymagane egzaminy, uzyskał wymaganą liczbę punktów ECTS), uzyskuje zaliczenie tego okresu, potwierdzone przez dziekana w indeksie i karcie okresowych osiągnięć studenta. Podstawą uczestnictwa w zajęciach następnego okresu rozliczeniowego jest wpis na ten okres rozliczeniowy, dokonywany przez dziekana w indeksie i karcie okresowych osiągnięć. Stosownie do § 19 ust. 1 Regulaminu, w stosunku do studenta, który nie zaliczył okresu rozliczeniowego, dziekan może orzec o powtarzaniu przedmiotu objętego warunkowym zezwoleniem na studiowanie w następnym okresie rozliczeniowym, albo powtarzaniu okresu rozliczeniowego, albo skreśleniu z listy studentów. W świetle § 20 ust. 1 i 6 Regulaminu, warunkowego zezwolenia na studiowanie w następnym okresie rozliczeniowym udziela dziekan na wniosek studenta, w przypadku, gdy student nie zaliczył poprzedniego okresu rozliczeniowego. W zezwoleniu dziekan wskazuje przedmioty, które student jest zobowiązany zaliczyć w terminie, na który udzielono warunkowego zezwolenia. Zezwolenie dziekana jest podstawą wpisu studenta na następny okres rozliczeniowy. W przypadku niezdania przez studenta, w terminie, na który udzielono warunkowego zezwolenia, egzaminów z przedmiotów wskazanych w warunkowym zezwoleniu, dziekan orzeka w stosunku do studenta o powtarzaniu

okresu rozliczeniowego albo o skreśleniu z listy studentów. Opisany tryb warunkowego zezwolenia na studiowanie w kolejnym roku mimo niezaliczenia poprzedniego wdrożono wobec ubezpieczonej, która na tej podstawie podjęła naukę na ostatnim roku studiów, jednocześnie zdając w wyznaczonym terminie egzamin z przedostatniego roku i tym samym realizując warunki owego zezwolenia.

Zdaniem Sądu Najwyższego, nie traci prawa do renty rodzinnej osoba, która ukończyła 25 lat życia w okresie wakacji studenckich po ukończeniu zajęć na przedostatnim roku studiów a przed rozpoczęciem zajęć na ostatnim roku studiów, na który uzyskała wpis, nawet jeśli był to wpis warunkowy. Również warunkowe zezwolenie dziekana wydziału na studiowanie na następnym roku akademicki jest podstawą wpisu uprawniającego studenta do uczestnictwa w zajęciach tego roku. Osoba wpisana na ostatni rok studiów ma status studenta tego roku, nawet gdy studiując na tym roku jednocześnie zobowiązana jest zaliczyć dodatkowe egzaminy z poprzedniego okresu rozliczeniowego.

Odmowa przyznania tej grupie ubezpieczonych prawa do renty rodzinnej po ukończeniu 25 roku życia byłaby tym bardziej niezrozumiała w sytuacji, gdy judykatura zalicza do kręgu adresatów komentowanej normy prawnej także osoby, które osiągnęły określony w przepisie wiek, powtarzając ostatni rok studiów (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 kwietnia 2006 r., II UK 174/05, OSNP 2007 nr 7-8, poz. 107) lub będąc na ostatnim roku studiów po uprzednim ukończeniu studiów magisterskich na innym kierunku (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 lipca 2006 r., III UK 49/06, OSNP 2007 nr 13-14, poz. 205), a więc osoby, które - jak w pierwszym przypadku - z różnych powodów nie dochowały regulaminowego terminu ukończenia nauki w szkole wyższej, albo - jak w drugim - kontynuowały studia mimo możliwości podjęcia zatrudnienia zgodnego z posiadanymi już kwalifikacjami.

Nie podzielając zatem kasacyjnego zarzutu naruszenia prawa materialnego przy ferowaniu zaskarżonego wyroku, Sąd Najwyższy z mocy art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł jak w sentencji.

